

**ДЕРЖАВНА ФІСКАЛЬНА СЛУЖБА УКРАЇНИ
УНІВЕРСИТЕТ ДЕРЖАВНОЇ ФІСКАЛЬНОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ**

ЛЮБАВІНА ВІКТОРІЯ ПЕТРІВНА

УДК 343.131.7

**ПРЕЗУМПЦІЯ НЕВИНУВАТОСТІ ТА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДОВЕДЕНOSTІ
ВИНИ ЯК ЗАСАДА КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ**

12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика;
судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність

**Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата юридичних наук**

Ірпінь – 2018

Дисертацією є рукопис

Робота виконана на кафедрі кримінального процесу та криміналістики
Університету державної фіскальної служби України

Науковий керівник:

доктор юридичних наук, професор,
заслужений юрист України

Топчій Василь Васильович,

Університет державної фіскальної служби України,
директор Навчально-наукового інституту права

Офіційні опоненти:

доктор юридичних наук

Фаринник Василь Іванович,

Адвокатське об'єднання «Тататров Фаринник Головка»,
адвокат, старший партнер

доктор юридичних наук, доцент

Юрчишин Василь Миколайович,

Чернівецький юридичний інститут

Національного університету «Одеська юридична академія»,
завідувач кафедри кримінальної юстиції

Захист відбудеться «01» серпня 2018 року о 10⁰⁰ на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 27.855.03 в Університеті державної фіскальної служби України за адресою: 08205, Київська область, м. Ірпінь, вул. Університетська, 31.

З дисертацією можна ознайомитися в бібліотеці Університету державної фіскальної служби України за адресою: 08205, Київська область, м. Ірпінь, вул. Університетська, 31.

Автореферат розісланий «27» червня 2018 р.

**Учений секретар
спеціалізованої вченої ради**

І. В. Грицюк

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Однією із основних умов побудови правової держави в Україні є реформування кримінального процесуального законодавства з урахуванням положень, що закріплюють зміст презумпції невинуватості та забезпечення доведеності вини з метою посилення захисту основоположних прав і свобод усіх учасників кримінального провадження.

Презумпція невинуватості особи, яка підозрюється або обвинувачується у вчиненні кримінального правопорушення, є чи не основною засадою у здійсненні кримінального провадження не лише в Україні, а й у інших державах світу. При цьому це одна з базових демократичних засад кримінального судочинства, яка має самостійне значення і виконує при цьому роль «захисного бар'єру» від незаконного засудження та передчасних суб'єктивних міркувань як учасників кримінального провадження, так і громадськості. Тому не випадково питання, що стосуються дії презумпції невинуватості та забезпечення доведеності вини, є актуальними та привертають увагу як науковців, так і правознавців-практиків.

Україна, враховуючи стан євроінтеграційних процесів та ситуацію на Сході нашої країни, має враховувати та дотримуватися всіх вимог, що висувуються їй європейською спільнотою, особливо пов'язаних із правами та основоположними свободами людини і громадянина. У першу чергу, ці вимоги стосуються удосконалення взаємовідносин між правоохоронними органами і громадянами з тим, щоб уникнути порушень прав та свобод, гарантованих і забезпечених державою.

Водночас, незважаючи на законодавче закріплення презумпції невинуватості та забезпечення доведеності вини у чинному законодавстві України, відсутня чітка позиція щодо дії та застосування презумпції у регулюванні суспільних, у тому числі й кримінальних процесуальних, відносин, зокрема щодо її сутності, значення та дії і застосування під час досудового розслідування. Недостатня кількість ґрунтовних досліджень та роз'яснень, присвячених дії презумпції невинуватості у кримінальному провадженні, зумовлює відсутність у кримінальній процесуальній науці України до нинішнього часу її чіткої концепції, що не може не позначитися негативно на практичній діяльності слідчих та судових органів, у діяльності яких і є необхідність більш повного впровадження дії цієї засади з відповідним чітким закріпленням у вітчизняному кримінальному процесуальному законодавстві. Адже здійснення судочинства у кримінальних провадженнях, підвищення його ефективності за допомогою детальної регламентації презумпції невинуватості та забезпечення доведеності вини надасть змогу позитивно вплинути на формування професійних якостей працівників правоохоронних органів, які покликані здійснювати кримінальне провадження.

Комплексне порівняльно-правове дослідження виникнення, становлення презумпції невинуватості та забезпечення доведеності вини, її подальший історичний розвиток та імплементація до національного кримінального процесуального законодавства сприятиме реформуванню й удосконаленню кримінальної процесуальної діяльності в Україні.

Науково-теоретичним підґрунтям дисертаційного дослідження стали роботи українських та зарубіжних вчених і практиків, зокрема дослідження питань, пов'язаних з проблемами реалізації презумпції невинуватості та забезпечення доведеності вини у кримінальному процесі, проводили українські вчені: М. І. Бажанов, Ю. В. Баулін, А. М. Бойко, Т. В. Варфоломєєва, В. І. Галаган, В. Г. Гончаренко, І. В. Грицюк, Ю. М. Грошевий, А. М. Кислий, Г. К. Кожевников, В. В. Крижанівський, В. В. Лисенко, В. Т. Маляренко, І. Є. Марочкін, Т. М. Мірошніченко, М. М. Михеєнко, В. В. Молдован, В. Т. Нор, В. О. Попелюшко, П. В. Пушкар, П. М. Рабінович, Н. В. Сибільова, З. Д. Смітєнко, Ю. В. Стеценко, О. Ю. Татаров, В. М. Тertiшник, В. В. Топчій, В. І. Фаринник, В. П. Шибіко, М. Є. Шумило, В. М. Юрчишин, С. С. Яценко та інші.

У роботах вищезазначених вчених розглядалися питання історії становлення, сутності, змісту та значення презумпцій у кримінальному процесі в цілому, а питання практичної дії та застосування презумпції невинуватості та забезпечення доведеності вини досліджено все-таки недостатньо. Особливо це стосується комплексного дослідження засади презумпції невинуватості в порівняльно-правовому аспекті, зважаючи на сучасні зміни євроінтеграційного процесу та ратифіковані міжнародно-правові акти, а також рішення Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ). Водночас комплексне дослідження та ґрунтовний аналіз як національного законодавства, так і міжнародних актів, що закріплюють зазначену засаду кримінального провадження, а також законодавства провідних країн світу, може позитивно позначитися на побудові демократичного кримінального судочинства, орієнтованого не на покарання, а на захист і дотримання основоположних прав і свобод учасників кримінального процесу з тим, щоб жодна особа не була піддана необґрунтованому процесуальному примусу і до кожного учасника кримінального провадження була застосована належна правова процедура.

Викладене вище свідчить про актуальність обраної теми дослідження, обумовлює його структуру, зміст, підтверджує науково-теоретичну і практичну значимість роботи.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертацію виконано відповідно до Національної стратегії у сфері прав людини, затвердженої Указом Президента України від 25 серпня 2015 р. № 501/2015, Стратегії національної безпеки України, затвердженої Указом Президента України від 26 травня 2015 р. № 287/2015, Плану заходів з реалізації Національної стратегії у сфері прав людини на період до 2020 року, затвердженого Кабінетом Міністрів України від 23 листопада 2015 р. № 1393-р, наказу Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини про затвердження Плану заходів з реалізації Національної стратегії у сфері прав людини на період до 2020 року та в межах кафедральної науково-дослідної теми кафедри кримінального процесу та криміналістики «Удосконалення кримінального провадження в Україні (кримінальні процесуальні та криміналістичні аспекти)» (реєстраційний номер №0115U002808).

Тему дисертації затверджено рішенням Вченої ради Університету державної фіскальної служби України від 23 лютого 2017 року, протокол № 3, та включено до планів науково-дослідних робіт навчального закладу.

Мета і задачі дослідження. Метою дисертаційного дослідження є формування теоретичних засад та науково обґрунтованих рекомендацій, які стосуються вдосконалення теорії кримінального процесуального законодавства України щодо дії презумпції невинуватості та забезпечення доведеності вини на кожній стадії кримінального провадження та її застосування в практичній діяльності правоохоронних органів.

Для досягнення цієї мети визначені такі основні задачі:

- висвітлити основні етапи виникнення і розвитку презумпції невинуватості та забезпечення доведеності вини у кримінальному процесі;
- визначити та порівняти поняття «презумпція», «правова презумпція» та охарактеризувати сутність і значення презумпції невинуватості та забезпечення доведеності вини для виконання завдань кримінального провадження;
- окреслити презумпцію невинуватості як одну з конституційних засад здійснення кримінального провадження;
- дослідити зміст презумпції невинуватості та забезпечення доведеності вини під час відкриття кримінального провадження і при обранні заходів забезпечення кримінального провадження;
- визначити дію презумпції невинуватості та забезпечення доведеності вини при проведенні слідчих (розшукових) дій;
- охарактеризувати особливості реалізації презумпції невинуватості та забезпечення доведеності вини під час судового провадження;
- здійснити порівняльний аналіз регламентації презумпції невинуватості у законодавстві США, Німеччини, Іспанії та Франції;
- проаналізувати практику діяльності (рішення) ЄСПЛ, що стосується презумпції невинуватості та забезпечення доведеності вини;
- сформулювати напрями реформування кримінальної юстиції в межах дотримання прав і реалізації презумпції невинуватості та забезпечення доведеності вини з урахуванням міжнародного досвіду.

Об'єкт дослідження – суспільні відносини, що виникають у процесі реалізації презумпції невинуватості та забезпечення доведеності вини як засади кримінального провадження.

Предмет дослідження – презумпція невинуватості та забезпечення доведеності вини як засада кримінального провадження.

Методи дослідження. Методологічну основу дослідження становить система загальнонаукових та спеціально наукових методів і підходів, що забезпечили об'єктивний аналіз досліджуваного предмета. З урахуванням специфіки теми, мети і завдань дослідження використовувалися такі методи: *історико-правовий* (дозволив дослідити етапи становлення засади презумпції невинуватості та забезпечення доведеності вини – підрозділ 1.1); *порівняльно-правовий* (для виокремлення та порівняння таких правових понять, як «презумпція», «правова презумпція», «презумпція невинуватості»; зіставлення конституційних, кримінальних процесуальних, кримінально-правових норм законодавства України, деяких інших країн – підрозділи 1.1, 1.2, 1.3, 3.1, 3.2); *догматичний* (при тлумаченні юридичних категорій для поглиблення й уточнення понятійно-категоріального апарату –

підрозділи 1.2, 1.3, 2.1, 2.2, 2.3, 3.3); *формально-логічні* (застосовувалися при наданні пропозицій щодо вдосконалення законодавства – підрозділ 3.3); *діалектичний* (використовувався при вивченні поставлених питань у динаміці, що дозволило виявити їхні взаємозв'язки – підрозділи 2.1, 2.2, 2.3, 3.1, 3.2). *Спеціально-юридичний аналіз* норм чинного законодавства та практики їхнього застосування щодо дослідження презумпції невинуватості та забезпечення доведеності вини дозволив виявити прогалини та суперечності у нормативних актах і сформулювати пропозиції для удосконалення чинного законодавства (підрозділ 3.1). *Статистичні методи* використовувалися для вивчення й узагальнення слідчої та судової практики, формуванні та обґрунтуванні висновків за їхніми результатами, а також аналізу практики діяльності Європейського суду з прав людини (підрозділи 1.1, 1.2, 1.3, 2.1, 2.2, 2.3, 3.3).

Емпіричну базу дослідження становлять систематизовані матеріали офіційної статистики щодо узагальнення практики кримінальної процесуальної діяльності слідчих органів, прокуратури, суду, публікації в періодичних виданнях, довідкова література, відомчі аналітичні матеріали та інші документи, що містять інформацію з досліджуваної проблематики презумпції невинуватості та забезпечення доведеності вини, а також дані анкетування 164 слідчих, 152 суддів та 106 представників засобів масової інформації Київської, Вінницької, Житомирської, Волинської, Полтавської, Чернігівської, Черкаської, Херсонської, Сумської та Хмельницької областей щодо розуміння та практичного застосування презумпції невинуватості та забезпечення доведеності вини у професійній діяльності.

Наукова новизна одержаних результатів полягає як у постановці проблеми, так і способі її вирішення. За характером та змістом дисертаційна робота є першим комплексним науковим монографічним дослідженням дії презумпції невинуватості та забезпечення доведеності вини при розслідуванні та розгляді кримінального провадження, що ґрунтується на кримінальному процесуальному законодавстві України, практиці ЄСПЛ та законодавстві окремих країн світу.

Найістотнішими результатами дослідження, що зумовлюють його новизну і визначають внесок автора у розроблення зазначеної проблематики, є такі положення, висновки та пропозиції:

вперше:

– обґрунтовано необхідність доповнити статтю 3 КПК України пунктом 13-1, закріпивши визначення поняття «засада презумпції невинуватості», при цьому на основі аргументованих ознак, доктринального і конституційно законодавчого визначення презумпції невинуватості надано визначення в авторській редакції: «Презумпція невинуватості – це закріплена в законодавстві правова гарантія, яка не допускає формування передчасної позиції щодо винуватості особи у вчиненні кримінального правопорушення доти, доки її вину не буде доведено у встановленому кримінальним процесуальним законодавством порядку і підтверджено обвинувальним вироком суду, що набрав законної сили»;

– запропоновано внести зміни до ст. 7 та ст. 17 КПК України з метою розподілу єдиної засади презумпції невинуватості та забезпечення доведеності на дві самостійні: ст. 17 «Презумпція невинуватості» та ст. 17-1 «Забезпечення

доведеності вини» КПК України, базуючись на тому, що засада презумпції невинуватості та засада забезпечення доведеності вини є самостійними конституційними засадами і їхня дія в часі не співпадає, а також у світовій практиці презумпція виступає самостійною основоположною гарантією на справедливий суд;

удосконалено:

– напрями та форми взаємозв'язку органів досудового розслідування, суду та засобів масової інформації під час інформування громадськості про хід розгляду кримінального провадження в межах дотримання і гарантування презумпції невинуватості та забезпечення доведеності вини;

– положення щодо порядку застосування презумпції невинуватості та забезпечення доведеності вини на стадії досудового розслідування, в тому числі під час застосування слідчих (розшукових) дій і судового розгляду;

– ряд комплексних, системних рекомендації щодо заходів удосконалення правоохоронних органів в Україні у сфері дотримання прав і реалізації презумпції невинуватості та забезпечення доведеності вини;

– порядок реалізації презумпції невинуватості щодо суб'єктів господарювання під час притягнення їх до відповідальності за порушення правил здійснення господарської діяльності та обґрунтування доцільності внесення змін до статті 62 Конституції України;

дістали подальшого розвитку:

– характеристика поняття, змісту і суті презумпції невинуватості та забезпечення доведеності вини та її застосування під час кримінального провадження;

– використання в практичній діяльності з метою адаптації національного кримінального процесуального законодавства, рішень ЄСПЛ, в яких констатується порушення засади презумпції невинуватості як Україною, так і іншими країнами світу;

– положення щодо доцільності прийняття Закону України «Про кримінальні проступки» та прийняття Закону України «Про статус слідчого».

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що обґрунтовані за результатами дослідження положення та висновки використовуються та можуть бути використані у:

– *науково-дослідній сфері* – при подальшому дослідженні і вирішенні проблем, пов'язаних із застосуванням презумпції невинуватості та забезпечення доведеності вини у кримінальному процесі (акти впровадження в наукову діяльність Університету державної фіскальної служби України від 19 лютого 2018 року та Науково-дослідного інституту фіскальної політики від 14 березня 2018 року);

– *законотворчій діяльності* – для удосконалення чинного кримінального процесуального законодавства з питань щодо забезпечення та реалізації презумпції невинуватості та забезпечення доведеності вини під час кримінального провадження;

– *освітньому процесі* – для подальших розробок та досліджень актуальних проблем, що виникають при застосуванні презумпції невинуватості та забезпечення доведеності вини, а також при написанні окремих розділів (глав) підручників і

навчальних посібників, навчально-методичних матеріалів з курсу «Кримінальний процес», при підготовці лекцій і проведенні занять за відповідними темами (акти впровадження в освітній процес Університету державної фіскальної служби України від 27 березня 2018 року та Національної академії внутрішніх справ від 14 лютого 2018 року);

– *практичній діяльності* – для підвищення ефективності роботи співробітників правоохоронних і судових органів щодо реалізації презумпції невинуватості та забезпечення доведеності вини, а також під час розроблення й удосконалення відомчих нормативно-правових актів та методичних рекомендацій з питань організації досудового розслідування та судового розгляду кримінальних проваджень (акти впровадження в практичну діяльність Департаменту кадрового забезпечення Міністерства освіти і науки України від 4 квітня 2018 року, Ірпінського відділу поліції ГУНП у Київській області від 7 березня 2018 року, Національної поліції України від 14 березня 2018 року).

Особистий внесок здобувача. Дисертація є самостійною, завершеною науковою працею. Сформульовані в ній положення, узагальнення, висновки, рекомендації та пропозиції обґрунтовано на підставі самостійно проведених досліджень.

У науковій статті «Покарання та особливості його застосування в кримінальному судочинстві України», підготовленій спільно з Н. А. Потомською, автором досліджено особливості застосування окремих видів покарань у кримінальному судочинстві України.

У науковій статті «Дія презумпція невинуватості та забезпечення доведеності вини під час відкриття кримінального провадження», підготовленій спільно з В. В. Топчієм, автором досліджено гарантії забезпечення дії презумпції невинуватості та забезпечення доведеності вини під час відкриття кримінального провадження.

Ідеї та розробки, що належать співавторам, разом з якими були опубліковані наукові статті, в дисертації не використовувалися. Для аргументації окремих положень дисертації використовувалися наукові праці інших учених, на які обов'язково зроблено посилання.

Апробація результатів дисертації. Основні положення дисертації обговорювалися на кафедрі кримінального процесу та криміналістики Університету державної фіскальної служби України. Результати дослідження були оприлюднені на 6 міжнародних та 5 всеукраїнських науково-практичних конференціях: «Право і держава в умовах глобалізації» (м. Ірпінь, 2011 р.); «Реформування податкової системи України відповідно до Європейських стандартів» (м. Ірпінь, 2015 р.); «Місце юридичних наук у формуванні правової культури сучасної людини» (м. Запоріжжя, 2015 р.); «П'ятнадцяті осінні юридичні читання» (м. Хмельницький, 2016 р.); «Рівень ефективності та необхідність впливу юридичної науки на нормотворчу діяльність та юридичну практику» (м. Харків, 2016 р.); «Державо- та правотворчі традиції українського народу (до 150-річчя М. С. Грушевського)» (м. Ірпінь, 2016 р.); «Законодавство України: недоліки, проблеми систематизації та перспективи розвитку» (м. Херсон, 2016 р.); «Проблеми реформування кримінальної

юстиції України» (м. Чернівці, 2017 р.); «Фіскальна політика: теоретичні та практичні аспекти юридичної науки» (м. Ірпінь, 2017 р.); «Всеукраїнські правові наукові читання пам'яті д.ю.н., професора, заслуженого юриста України, члена-кореспондента Національної академії правових наук України Н. Р. Нижник» (м. Ірпінь, 2017 р.); «Проблеми притягнення особи до кримінальної відповідальності та призначення покарання за скоєні правопорушення» (м. Чернівці, 2017 р.).

Публікації. Основні положення та висновки, що сформульовані в дисертаційному дослідженні, відображено в 20 наукових публікаціях, серед яких сім наукових статей – у виданнях, включених МОН України до переліку наукових фахових видань з юридичних наук, дві статті – у зарубіжних періодичних виданнях та одинадцять тез доповідей, опублікованих у збірниках матеріалів науково-практичних конференцій.

Обсяг і структура дослідження. Дисертація складається із вступу, трьох розділів, що містять дев'ять підрозділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Загальний обсяг дисертації становить 276 сторінок, із них основного тексту – 202 сторінки, список використаних джерел – 23 сторінки (224 найменувань) та 4 додатків на 50 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовується актуальність обраної теми дисертаційного дослідження, розкриваються стан її наукової розробленості та науково-теоретична основа, зв'язок роботи з науковими програмами, планами й темами; визначаються об'єкт, предмет, мета, задачі та методи дослідження; висвітлюється наукова новизна, практичне значення отриманих результатів та форми їхньої апробації, зазначено структуру й обсяг дисертації.

Розділ 1 «Загальна характеристика презумпції невинуватості та забезпечення доведеності вини в системі засад кримінального провадження» складається з трьох підрозділів.

У підрозділі 1.1 *«Історичний розвиток інституту презумпції невинуватості та забезпечення доведеності вини»* розкриваються історичні аспекти виникнення, розвитку та закріплення презумпції невинуватості та забезпечення доведеності вини в законодавстві України й окремих держав світу.

Проаналізовано поняття «презумпція» та «правова презумпція», враховуючи відсутність єдності позицій вчених-процесуалістів стосовно системи правових презумпцій, які діють у кримінальному процесі України.

На основі аналізу історії та юридичної літератури встановлено, що принцип презумпції невинуватості в кримінальному судочинстві почав відроджуватися у Франції.

Відмічено, що еволюція інституту презумпції невинуватості показує, з одного боку, простеження чіткої закономірності в застосуванні принципу «ніхто не може бути визнаний винним не інакше, ніж за вироком суду», а з іншого – наявність окремої тенденції розвитку презумпції як наукової категорії в кримінальному процесуальному праві, розвитку інституту презумпції невинуватості разом із

презумпцією забезпечення доведеності вини в кримінальному процесуальному законодавстві, розвиток можливостей реалізації та гарантування цієї засади кримінального провадження.

Наведена класифікація правових презумпцій у теорії кримінального процесу та проведений аналіз генези презумпції невинуватості надав можливість дійти до висновку, що саме змішана (континентальна) форма кримінального процесу містила своєрідну презумпцію невинуватості.

Аналіз еволюції інституту презумпції невинуватості показав, з одного боку, простеження чіткої закономірності в застосуванні принципу «ніхто не може бути визнаний винним не інакше, ніж за вироком суду», а з іншого – наявність окремої тенденції розвитку презумпції як наукової категорії в кримінальному процесуальному праві, розвитку інституту презумпції невинуватості разом із презумпцією забезпечення доведеності вини в кримінальному процесуальному законодавстві, розвиток можливостей реалізації та гарантування цієї засади кримінального провадження.

У підрозділі 1.2 *«Сутність і значення презумпції невинуватості та забезпечення доведеності вини для виконання завдань кримінального провадження»* систематизовано та розмежовано значення презумпції невинуватості та забезпечення доведеності вини та досліджено сутність і значення зазначеної засади для встановлення істини у кримінальному провадженні.

Проаналізовано, що закріплення презумпції невинуватості в законодавстві України дало можливість визначити елементи правового процесуального становища особи. Визначено, що основне значення презумпції невинуватості та забезпечення доведеності вини полягає в тому, що це своєрідний інструмент гарантування і дотримання основних прав людини і громадянина при розгляді кримінальних проваджень судом і винесення справедливого та законного судового рішення.

Враховуючи позиції і думки вчених, запропоновано власний підхід до розуміння засади презумпції невинуватості та забезпечення доведеності вини. На основі проведеного дослідження зроблено висновок щодо необхідності розмежовувати два поняття – «презумпція невинуватості» та «принцип презумпції невинуватості».

Базуючись на тому, що засада презумпції невинуватості та засада забезпечення доведеності вини є самостійними конституційними засадами (розглянуто вище) і їхня дія в часі не співпадає, а також у світовій практиці презумпція виступає самостійною основоположною гарантією на справедливий суд, доцільно було б викласти деякі зі статей КПК України із змінами і доповненнями:

1) доповнити статтю 3 КПК України пунктом 13-1, закріпивши визначення поняття «принцип презумпції невинуватості»;

2) внести зміни до статті 7 КПК України шляхом розподілу засади презумпції невинуватості та забезпечення доведеності вини на дві окремі засади кримінального провадження;

3) внести зміни до статті 17 КПК України «Презумпція невинуватості та забезпечення доведеності вини» шляхом її поділу на дві самостійні статті: 17 та 17-1.

Підрозділ 1.3 «Презумпція невинуватості та забезпечення доведеності вини як конституційна засада судочинства» присвячений вивченню презумпції невинуватості та забезпечення доведеності вини як конституційної засади, закріпленої законодавцем у Конституції України. Проаналізовано, що зазначена базова засада кримінального провадження закріплена в двох окремих статтях Конституції України – ст. 62 і ст. 129, проте в КПК України це єдина засада.

Визначено, що сфера дії зазначеної засади є доволі широкою. Вона діє на всіх стадіях кримінального провадження, забезпечуючи при цьому кожному, хто підозрюється або обвинувачується у вчиненні кримінального правопорушення, гідного ставлення до себе як до невинуватого доти, доки його вина не буде доведена в законному порядку і встановлена судом.

Крім того, презумпція невинуватості визначає правовий статус особи, яка притягується до кримінальної відповідальності не тільки в кримінальному процесі, а й у всіх інших суспільних відносинах, у яких вона виступає суб'єктом.

Розділ 2 «Реалізація презумпції невинуватості та забезпечення доведеності вини у кримінальному провадженні» складається з трьох підрозділів.

У підрозділі 2.1 «Зміст презумпції невинуватості та забезпечення доведеності вини під час відкриття кримінального провадження та при обранні заходів забезпечення кримінального провадження» на основі аналізу законодавства та практичних ситуацій встановлено, що презумпція невинуватості та забезпечення доведеності вини може розглядатися у двох значеннях: широкому та вузькому. У вузькому значенні – при розгляді кримінального провадження в суді, в широкому – у кримінальному процесі загалом, включаючи й стадію досудового розслідування конкретного кримінального провадження, та в подальшому – в судовому розгляді також.

З'ясовано, що засада презумпції невинуватості та забезпечення доведеності вини є однією із основних під час відкриття кримінального провадження, де найбільш чітко має прояв її суть і значимість для кожного учасника процесу. Саме зазначена засада належить до галузевих правових презумпцій, які діють у кримінальному процесі. Проте наголошено, що лише 68 % опитаних працівників правоохоронних органів загалом розуміють зміст засади презумпції невинуватості, а його дію під час досудового розслідування визнають, відповідно, тільки 45 % опитаних.

Проаналізовано випадки порушення презумпції невинуватості та забезпечення доведеності вини представниками засобів масової інформації під час досудового розслідування та визначено наявність норм чинного законодавства, що забороняють розголошувати відомості досудового розслідування. Такі випадки в сукупності негативно впливають на діяльність правоохоронних органів, які не можуть належним чином забезпечити збереження відомостей досудового розслідування.

Підрозділ 2.2 «Додержання презумпції невинуватості та забезпечення доведеності вини при проведенні слідчих (розшукових) дій» присвячено дослідженню дії зазначеної вище засади при проведенні окремих слідчих (розшукових) дій.

Проаналізовано дотримання презумпції невинуватості та забезпечення доведеності вини при проведенні слідчих (розшукових) дій, основною метою яких є

збирання доказів, що в подальшому будуть використані для доведення винуватості або ж, навпаки, невинуватості особи.

Акцентовано увагу, що при проведенні слідчих (розшукових) дій важливою передумовою є підстави для їхнього здійснення – наявність достатніх відомостей, що вказують на можливість досягнення її мети. Обґрунтовано, що для належного і об'єктивного проведення слідчих (розшукових) дій важливою умовою є дотримання презумпції невинуватості та забезпечення доведеності вини.

Встановлено при проведенні дослідження непоодинокі випадки порушення презумпції невинуватості та забезпечення доведеності вини при призначенні слідчих (розшукових) дій уповноваженими на те особами, які, нехтуючи базовою засадою кримінального провадження, вживають некоректні вислови. Задовольняючи такі клопотання слідчого, прокурора, слідчий суддя виходить з тієї інформації, що надає слідчий, і, як результат, погоджується з нею і досить часто повторює зазначені порушення, що є прямим порушенням базової засади презумпції невинуватості та забезпечення доведеності вини.

У підрозділі 2.3 *«Реалізація презумпції невинуватості та забезпечення доведеності вини під час судового провадження»* наведений детальний аналіз застосування презумпції невинуватості та забезпечення доведеності вини під час судового провадження.

Сформульовано основні випадки порушення засади як під час досудового розслідування, так і під час судового розгляду, до яких належать: 1) передчасне звинувачення політичними та державними діячами осіб, які підозрюються чи обвинувачуються у вчиненні кримінального правопорушення, через засоби масової інформації, заявляючи цілком впевнено про абсолютну доведеність їхньої вини та неминучість покарання судом; 2) формування суб'єктивної думки судді на основі почутої інформації, що призводить до ухвалення несправедливого, необґрунтованого і незаконного судового рішення, що на пряму є порушенням прав обвинуваченого на справедливий судовий розгляд.

Встановлено, що засада презумпції невинуватості та забезпечення доведеності вини при правильному розумінні та застосуванні виключає упередженість, односторонній обвинувальний підхід при здійсненні кримінального провадження, не допускає необдуманих рішень щодо обвинувачення осіб.

Проаналізовано один із стандартів діяльності суду в демократичному суспільстві, а саме обов'язок повідомляти громадськості суспільно важливу інформацію через відповідні засоби масової інформації. Наголошено, що на необхідності інформування громадськості через засоби масової інформації щодо справ, які становлять суспільний інтерес, наголошується в Рекомендації Комітету Ради Європи, де зазначено, що така інформація має надаватися регулярно. Крім того, відповідно до принципу публічного здійснення правосуддя громадськість має право бути поінформованою через медіа про стан організації судочинства, а суди зобов'язані забезпечити доступ журналістів та інших представників засобів масової інформації на судові процеси.

Запропоновано підвищити рівень взаємозв'язку та довіри між представниками засобів масової інформації та суддями з метою дотримання засади презумпції

невинуватості та забезпечення доведеності вини і висвітлення загальнодоступної інформації широкому колу осіб.

Розділ 3 «Міжнародно-правова характеристика презумпції невинуватості та забезпечення доведеності вини щодо кримінального провадження» складається з трьох підрозділів.

Підрозділ 3.1 «Порівняльна характеристика презумпції невинуватості та забезпечення доведеності вини у законодавстві сучасних зарубіжних країн» присвячений аналізу законодавства окремих країн світу, зокрема Сполучених Штатів Америки, Німеччини, Іспанії та Франції.

Зважаючи на особливості побудови правової системи США, яка є федеральною державою, презумпція невинуватості закріплюється найчастіше у законодавстві окремих штатів. Так, на прикладі законодавства штату Каліфорнія з'ясована схожість цієї норми на засаду презумпції невинуватості та забезпечення доведеності вини за КПК України, за якої обов'язок доведення покладається на сторону обвинувачення, а також наявність розумного сумніву у доведеності вини з боку обвинувачення.

Проаналізовано законодавство Федеративної Республіки Німеччина щодо закріплення презумпції невинуватості та забезпечення доведеності вини, проте з'ясовано, що у статтях Кримінально-процесуального кодексу ФРН вона не відображена як окрема засада. У кримінальному процесі вона все ж діє, оскільки ФРН 1952 року ратифікувала Конвенцію про захист прав людини й основоположних свобод і тому вона є частиною внутрішнього законодавства країни.

Досліджено, що так само, як і в Україні, у Франції завдяки закріпленню і дотриманню презумпції невинуватості обов'язок доказування покладено на сторону обвинувачення.

У підрозділі 3.2 «Презумпція невинуватості та забезпечення доведеності вини в практиці діяльності Європейського суду з прав людини» подається детальний аналіз рішень ЄСПЛ, що стосуються порушення як Україною, так і іншими країнами засади презумпції невинуватості.

З'ясовано, що Україна займає одне з перших місць за кількістю поданих проти неї скарг до Європейського суду з прав людини. Так, за період 1998–2014 рр. щодо України було винесено 1 002 рішення, з них у 987 рішеннях було констатовано щонайменше одне порушення Конвенції або Протоколів до неї. За 2017 рік ЄСПЛ отримав 18 150 заяв від українців. З них 65 % стосуються невиконання рішень національних судів, при цьому Євросуд розглядає лише двадцятку частину всіх звернень.

Проаналізовано ряд рішень Європейського суду з прав людини. Наголошено на важливості практики діяльності ЄСПЛ, яка в нашій державі є джерелом права та має вищу, порівняно з національним законодавством, юридичну силу, є важливою для України з точки зору конкретизації положень щодо презумпції невинуватості. Адже у своїх прецедентних рішеннях Європейський суд з прав людини виробив критерії, за якими поведінка державних органів вважатиметься порушенням презумпції невинуватості, а отже, і порушенням державою Конвенції про захист прав людини й основоположних свобод.

Підрозділ 3.3 «Реформування та напрями вдосконалення кримінального процесуального законодавства України в межах реалізації презумпції невинуватості та забезпечення доведеності вини з урахуванням міжнародного досвіду» містить комплексний і аналітичний підхід до процесу реформування та напрямів удосконалення законодавства України в межах реалізації презумпції невинуватості та забезпечення доведеності вини з урахуванням міжнародного досвіду.

Проаналізовано сферу діяльності правоохоронних органів (особливо органів досудового розслідування, прокуратури, суду) та виокремлено основні проблеми, які виникають при реалізації презумпції невинуватості та забезпечення доведеності вини.

Обґрунтовано, що реалізація презумпції невинуватості суб'єктів господарювання під час притягнення їх до відповідальності за порушення правил здійснення господарської діяльності на практиці сприятиме подальшому утвердженню України як правової держави, дотриманню конституційних гарантій, прав і свобод громадянина та підприємництва, розвитку ділової активності.

Розглянувши основні проблеми у діяльності правоохоронних органів і проблеми чинного законодавства щодо реалізації та гарантування засади презумпції невинуватості та забезпечення доведеності вини, виокремлено напрями реформування і зміни у сфері дотримання презумпції невинуватості та забезпечення доведеності вини.

ВИСНОВКИ

За предметом дослідження, згідно з визначеними науковими завданнями, в дисертації із розглянутих проблем обґрунтовуються і висвітлені такі основні положення, висновки й рекомендації, спрямовані на досягнення поставленої мети.

1. Висвітлено основні етапи виникнення, розвитку та закріплення в законодавстві України й інших країн засади презумпції невинуватості та забезпечення доведеності вини, а також визначено і проведено порівняння понять «презумпція» та «правова презумпція». Удосконалено визначення «презумпції невинуватості», під яким розуміють закріплену в законодавстві правову гарантію, яка не допускає формування передчасної позиції щодо винуватості особи у вчиненні кримінального правопорушення доти, доки її вину не буде доведено у встановленому кримінальним процесуальним законодавством порядку і підтверджено обвинувальним вирокком суду, що набрав законної сили (чинності).

2. Охарактеризовано сутність і значення презумпції невинуватості та забезпечення доведеності вини для виконання завдань кримінального провадження. На підставі аналізу національного та міжнародного законодавства, базуючись на тому, що засада презумпції невинуватості та засада забезпечення доведеності вини є самостійними конституційними засадами, закріпленими в окремих статтях Основного Закону нашої держави, і їхня дія в часі не співпадає, а також у світовій практиці презумпція виступає самостійною основоположною гарантією на

справедливий суд, запропоновано внести зміни до статей 3, 11 та 17 Кримінального процесуального кодексу України:

– доповнити статтю 3 КПК України пунктом 13-1, закріпивши визначення поняття «засада презумпції невинуватості»: «Засада презумпції невинуватості – це нормативно закріплене в законодавстві припущення, відповідно до якого особа вважається невинуватою у вчиненні кримінального правопорушення і не може бути піддана кримінальному покаранню доти, доки її вину не буде доведено у встановленому кримінальним процесуальним законодавством порядку і винесено обвинувальний вирок суду, що набрав законної сили»;

– внести зміни до статті 11 КПК України шляхом розподілу засади презумпції невинуватості та забезпечення доведеності вини на дві окремі засади кримінального провадження;

– внести зміни до статті 17 КПК України «Презумпція невинуватості та забезпечення доведеності вини» шляхом її поділу на дві самостійні статті та викласти в такій редакції:

Стаття 17. Презумпція невинуватості

1. Особа вважається невинуватою у вчиненні кримінального правопорушення і не може бути піддана кримінальному покаранню, доки її вину не буде доведено у порядку, передбаченому цим Кодексом, і встановлено обвинувальним вирок суду, що набрав законної сили.

2. Поводження з особою, вина якої у вчиненні кримінального правопорушення не встановлена обвинувальним вирок суду, що набрав законної сили, має відповідати поведженню з невинуватою особою.

3. До визнання особи винною у вчиненні кримінального правопорушення у встановленому законодавством порядку забороняється публічно, в тому числі в засобах масової інформації, стверджувати про таку вину.

Стаття 17-1. Забезпечення доведеності вини

1. Ніхто не зобов'язаний доводити свою невинуватість у вчиненні кримінального правопорушення і має бути виправданим, якщо сторона обвинувачення не доведе винуватість особи поза розумним сумнівом.

2. Забороняється перекладати обов'язок доведення вини на підозрюваного, обвинуваченого, а також отримувати показання шляхом насильства, погроз та іншими незаконними методами.

3. Обвинувачення не може ґрунтуватися на припущеннях, а також на доказах, одержаних незаконним шляхом.

4. Усі сумніви щодо доведеності вини особи тлумачаться на її користь.

5. Затримання особи як підозрюваної чи притягнення її до участі у справі як обвинуваченого, застосування до неї запобіжного заходу, в тому числі взяття під варту, не повинні розцінюватись як доказ її вини або покарання винного.

6. Визнати особу винною у вчиненні злочину може тільки суд.

3. Охарактеризовано презумпцію невинуватості як одну із конституційних засад здійснення кримінального провадження, обґрунтовано, що презумпція невинуватості та забезпечення доведеності вини діє на всіх стадіях кримінального провадження: як на стадії досудового розслідування, так і на стадії судового

розгляду справи, забезпечуючи при цьому кожному, хто підозрюється або обвинувачується у вчиненні кримінального правопорушення, гідного ставлення до себе як до невинуватого доти, доки його вина не буде доведена в законному порядку і встановлена судом. Наголошено, що презумпція невинуватості визначає правовий статус особи, яка притягується до кримінальної відповідальності не тільки в кримінальному процесі, а й в усіх інших суспільних відносинах, у яких вона виступає суб'єктом. Якщо обвинувальний вирок не винесено проти особи, то за нею зберігається весь комплекс трудових, виборчих та інших прав і свобод людини і громадянина.

4. Досліджено зміст презумпції невинуватості та забезпечення доведеності вини під час відкриття кримінального провадження та при обранні заходів забезпечення кримінального провадження. З'ясовано практичне значення дії презумпції невинуватості на стадії відкриття кримінального провадження, яка виступає свого роду «захисним бар'єром» для особи, яка підозрюється у вчиненні злочину. Наголошено, що презумпція невинуватості на стадії відкриття кримінального провадження забезпечує захист персональних даних особи, яка підозрюється у вчиненні кримінального правопорушення, її честі, гідності, недоторканності як основних конституційних прав особи. Адже на відміну від судового розгляду кримінального провадження досудове розслідування є лише частково гласним (відкритим). Це пояснюється тим, що передчасне розголошення даних досудового розслідування (незалежно від того, яким способом це здійснено – шляхом повідомлення даних третім особам в усній розмові, публічному виступі, в засобах масової інформації тощо) може негативно позначитися на розкритті кримінального правопорушення.

5. Встановлено, що для належного й об'єктивного проведення слідчих (розшукових) дій важливою умовою є дотримання презумпції невинуватості та забезпечення доведеності вини. Це проявляється в тому, що на етапі досудового розслідування важливим є збір достатніх, достовірних, належних, допустимих доказів, що досягається шляхом проведення слідчих (розшукових) дій. Презумпція невинуватості забороняє слідчому чи іншому учаснику процесуальних дій отримувати показання від осіб, що беруть участь у кримінальному процесі, в тому числі й підозрюваного, обвинуваченого шляхом насильства, погрози застосування насильства, шантажу, обіцянок чи інших незаконних заходів, що можуть принижувати честь і гідність особи. Крім того, слідчий зобов'язаний вжити всіх передбачених законом заходів для всебічного, повного й об'єктивного дослідження обставин справи, виявити як ті обставини, що викривають, так і ті, що виправдують підозрюваного, а також обставини, що пом'якшують і обтяжують його відповідальність.

6. Визначено необхідність застосування засади презумпції невинуватості на стадії судового провадження. Проаналізовано один із стандартів діяльності суду в демократичному суспільстві, а саме обов'язок повідомляти громадськості суспільно важливу інформацію через відповідні засоби масової інформації. Запропоновано підвищити рівень взаємозв'язку та довіри між представниками засобів масової інформації та суддями з метою дотримання принципу презумпції невинуватості та

забезпечення доведеності вини і висвітлення загальнодоступної інформації широкому колу осіб.

7. Проаналізовано законодавство таких зарубіжних країн, як США, Німеччина, Іспанія та Франція, щодо закріплення презумпції невинуватості та її практичного застосування. Саме на основі аналізу кримінального процесуального законодавства США, Іспанії та Франції, де зазначена засада знаходить своє закріплення в актах національного законодавства, обґрунтовано доцільність розмежувати презумпцію невинуватості та забезпечення доведеності вини на дві окремі засади, оскільки кожна з них має свої функції, значення та гарантії.

8. На підставі аналізу практики діяльності ЄСПЛ з'ясовано часті випадки порушення як Україною, так і іншими країнами світу презумпції невинуватості. Наголошено на важливості практики Європейського суду з прав людини значення для правильного тлумачення і застосування правових положень, що впливають із засади презумпції невинуватості та забезпечення доведеності вини, а також на підставі аналізу визначено ряд проблем, які необхідно першочергово вирішувати для належного дотримання та гарантування засад кримінального судочинства: 1) недосконалість чинного кримінального, кримінально-процесуального та кримінально-виконавчого законодавства; 2) занадто розгалужена система органів кримінальної юстиції, між якими досить часто виникають непорозуміння з питань взаємодії; 3) перевантаження справами слідчих органів досудового розслідування, а також практично відсутність самостійності в їхній професійній діяльності і залежність від прокуратури та інших підрозділів у складі силових структур; 4) проблеми у взаємодії слідчих із суддями, прокурорами (необхідність погодження процесуальних рішень з процесуальним керівником та керівником прокуратури, тривалість отримання дозволів і погодження документів); 5) проблеми процесуального керівництва досудового розслідування з боку прокурорів у кримінальному провадженні є надлишковим (на думку слідчих, прокурори повинні бути зосереджені виключно на здійсненні кримінального переслідування) та інші.

9. Сформульовано практичні рекомендації щодо реформування та вдосконалення законодавства України в межах реалізації презумпції невинуватості та забезпечення доведеності вини з урахуванням міжнародного досвіду з метою удосконалення діяльності правоохоронних органів, що входять у їхню систему, покращення життя громадян відповідно до загальновизнаних норм міжнародного права і підвищення при цьому важливості засади презумпції невинуватості та забезпечення доведеності вини.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Бобік В. П. Характеристика заходів забезпечення кримінального провадження, які обмежують майнові права громадян. Малий і середній бізнес (право, держава, економіка) // Економіко-правовий, науково-практичний журнал. 2015. № 3–4 (62–63). С. 103–107.

2. Bobik V. P. International standards of settlement, the limitation of constitutional rights in applying measures to ensure criminal proceedings and their

implementation in the legislation of Ukraine // East European Scientific Journal. Warsaw, Poland, 2016. № 1 (5). P. 54–56.

3. Бобік В. П. Поняття та зміст конституційних прав як об'єкта обмеження під час застосування заходів забезпечення кримінального провадження // Науковий журнал «Молодий вчений». Херсон, 2016. № 3 (30). С. 460–463.

4. Бобік В. П. Імплементация міжнародно-правових стандартів обмеження конституційних прав під час застосування заходів забезпечення кримінального провадження в законодавство України // Міжнародний юридичний вісник : збірник наукових праць Національного університету державної податкової служби України. Ірпінь, 2016. Вип. 2 (4). С. 67–72.

5. Бобік В. П. Презумпція забезпечення доведеності вини як одна з фундаментальних засад кримінального провадження: особливості та значення // Прикарпатський юридичний вісник : науково-практичне видання. Івано-Франківськ, 2017. Випуск 4 (19). С. 99–102.

6. Любавіна В. П., Топчій В. В. Дія презумпція невинуватості та забезпечення доведеності вини під час відкриття кримінального провадження // Міжнародний юридичний вісник: актуальні проблеми сучасності (теорія та практика). Ірпінь : УДФСУ, 2017. Випуск 4–5 (8–9). С. 138–143.

7. Любавіна В. П. Действие презумпции невиновности и обеспечения доказаности вины во время открытия уголовного производства // Международный научно-практический правовой журнал «Legea si Viata». Februarie, 2018. № 2(314). P. 57–60.

8. Бобік В. П., Потомська Н. А. Покарання та особливості його застосування в кримінальному судочинстві України // Право і держава в умовах глобалізації : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, 14 жовтня 2011 р. / Національний університет державної податкової служби України. Ірпінь, 2011. С. 475–477.

9. Бобік В. П. Теоретико-правові засади вирішення проблеми обмеження конституційних прав людини під час застосування заходів забезпечення кримінального провадження // Місце юридичних наук у формуванні правової культури сучасної людини : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, 25–26 грудня 2015 р. Частина II. Запоріжжя, 2015. С. 128–130.

10. Бобік В. П. Правова характеристика заходів забезпечення кримінального провадження правопорушень у фіскальній сфері виходячи з обмеження конституційних прав громадян // Реформування податкової системи України відповідно до Європейських стандартів : збірник матеріалів VII Міжнародної науково-практичної конференції, 22 грудня 2015 р. Ірпінь, 2015. С. 402–405.

11. Бобік В. П. Презумпція невинуватості особи як гарантія забезпечення прав та свобод в кримінальному провадженні // Державо- та правотворчі традиції українського народу (до 150-річчя М. С. Грушевського) : збірник тез доповідей III Всеукраїнської науково-практичної конференції. Ірпінь, 2016. С. 62–64.

12. Бобік В. П. Проблеми допустимості обмеження конституційних прав громадян при застосуванні заходу забезпечення кримінального провадження // Законодавство України: недоліки, проблеми систематизації та перспективи розвитку

: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції, 12–13 лютого 2016 р. Херсон : В-во «Гельветика», 2016. С. 169–172.

13. Бобік В. П. Поняття та зміст конституційних прав як об'єкта обмеження під час застосування заходів забезпечення кримінального провадження // Актуальні проблеми юридичної науки : збірник тез Міжнародної наукової конференції «П'ятнадцяті осінні юридичні читання» (м. Хмельницький, 21–22 жовтня 2016 р. : у 2-х ч. Частина друга. Хмельницький, 2016. С. 136–137.

14. Бобік В. П. Право особи на свободу і особисту недоторканість та його обмеження у кримінальному провадженні // Рівень ефективності та необхідність впливу юридичної науки на нормотворчу діяльність та юридичну практику : Міжнародна науково-практична конференція. Харків, 2016. С. 70–73.

15. Бобік В. П. Міжнародні стандарти врегулювання обмеження конституційних прав під час застосування заходів забезпечення кримінального провадження та їх імплементації в законодавство України // Економіко-правові виклики 2016 року. Том II. Львів, 2016. С. 20–24.

16. Бобік В. П. Історико-правова характеристика розвитку презумпції невинуватості та забезпечення доведеності вини в кримінальному провадженні України // Науковий вісник Ужгородського національного університету. 2017. Випуск 43, том 2. С. 154–157. (Серія Право).

17. Бобік В. П. Вдосконалення діяльності кримінальної юстиції України в межах реалізації презумпції невинуватості // Проблеми реформування кримінальної юстиції України : збірник наукових праць за матеріалами Всеукраїнської науково-практичної конференції, 15–16 червня 2017 р. Чернівці, 2017. С. 30–33.

18. Бобік В. П. Окремі питання дії презумпції невинуватості при порушенні норм податкового законодавства // Фіскальна політика: теоретичні та практичні аспекти юридичної науки : збірник тез доповідей Міжнародної науково-практичної конференції, 24 листопада 2017 р. Ірпінь, 2017. С. 529–531.

19. Бобік В. П. Презумпція забезпечення доведеності вини як засада кримінального провадження // Збірник матеріалів «Всеукраїнських правових наукових читань» (пам'яті д.ю.н., професора, заслуженого юриста України, члена-кореспондента Нац. академії правових наук України Н. Р. Нижник) / за заг. ред. А. С. Шевченка. Вінниця : ТОВ «Нілан-ЛТД», 2017. С. 148–153.

20. Любавіна В. П. Дія презумпції невинуватості та забезпечення доведеності вини при проведенні слідчих (розшукових) дій // Проблеми притягнення особи до кримінальної відповідальності та призначення покарання за скоєні правопорушення : збірник за матеріалами науково-практичної конференції 22 грудня 2017 р. Чернівці, 2017. С. 85–90.

АНОТАЦІЯ

Любавіна В. П. Презумпція невинуватості та забезпечення доведеності вини як засада кримінального провадження. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова

експертиза; оперативно-розшукова діяльність. – Університет державної фіскальної служби України. – Ірпінь, 2018.

Дисертацію присвячено науковому аналізу та обґрунтуванню дії презумпції невинуватості та забезпечення доведеності вини на кожній стадії кримінального провадження. Розкрито теоретико-методологічну основу поняття, змісту та сутності презумпції невинуватості та забезпечення доведеності, з'ясовано порядок її застосування в практичній діяльності судово-слідчих органів, що здійснюють розслідування та розгляд кримінальних проваджень, а також запропоновано практичні шляхи реформування кримінальної юстиції України в межах дотримання прав і реалізації презумпції невинуватості та забезпечення доведеності вини з урахуванням міжнародного досвіду.

Ключові слова: презумпція невинуватості та забезпечення доведеності вини, засада презумпції невинуватості, забезпечення доведеності вини, засади, права та свободи, доступ до правосуддя, кримінальне провадження, заходи забезпечення кримінального провадження, слідчі (розшукові) дії, судовий розгляд, вирок, Європейський суд з прав людини, міжнародні норми, правові рішення, кримінальна юстиція.

АННОТАЦІЯ

Любавина В. П. Презумпция невиновности и обеспечение доказанности вины как основа уголовного производства. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук по специальности 12.00.09 – уголовный процесс и криминалистика; судебная экспертиза; оперативно-розыскная деятельность. – Университет государственной фискальной службы Украины. – Ирпень, 2018.

Диссертация посвящена научному анализу и обоснованию действия презумпции невиновности и обеспечение доказанности вины на каждой стадии уголовного производства. Раскрыто теоретико-методологическую основу понятия, содержания и сущности презумпции невиновности и обеспечение доказанности, выяснено порядок ее применения в практической деятельности судебно-следственных органов, осуществляющих расследование и рассмотрение уголовных производств, а также предложены практические пути реформирования уголовной юстиции Украины в рамках соблюдения прав и реализации презумпции невиновности и обеспечение доказанности вины с учетом международного опыта.

По результатам изучения и анализа доктринальных и нормативных источников выделены основные этапы возникновения, развития и закрепления в законодательстве стран мира и Украины основы презумпции невиновности и обеспечение доказанности вины, а также определены и предложены дефиницию понятия «презумпция невиновности», под которой следует понимать закрепленную в законодательстве правовую гарантию, которая не допускает формирования преждевременной позиции судебно-следственных органов о виновности лица в совершении уголовного преступления, пока ее вина не будет доказана в установленном уголовным процессуальным законодательством порядке и подтверждено обвинительным приговором суда, вступившим в законную силу.

Кроме того, выяснено место презумпции невиновности и обеспечение доказанности вины в системе засад уголовного производства, ее сущность и значение. На основе анализа национального и международного законодательства предложено внести изменения в Уголовный процессуальный кодекс Украины с целью усовершенствования понимания и практического применения презумпции невиновности и обеспечение доказанности вины в судебной-следственной деятельности.

В работе рассмотрено действие презумпции невиновности на каждой из стадий уголовного производства: с начала открытия уголовного производства к проведению судебного разбирательства и вынесения соответствующего судебного решения. Определено, что презумпция невиновности на стадии открытия уголовного производства выступает «защитным барьером» для лица, подозреваемого в совершении преступления, и обеспечивает защиту персональных данных лица, подозреваемого в совершении уголовного преступления, его чести, достоинства, неприкосновенности как основных конституционных прав личности. Кроме того, детально проанализированы институт следователей (розыскных) действий и выяснены основные случаи нарушения презумпции невиновности и обеспечение доказанности вины на стадии открытия уголовного производства.

Автором проанализировано законодательство таких зарубежных стран, как США, Германия, Испания и Франция, по закреплению презумпции невиновности и ее практического применения, а также проанализированы решения Европейского суда по правам человека, в которых освещаются вопросы нарушения презумпции невиновности как Украины, так и другими странами мира. Рассмотрено практику обращения граждан Украины в Европейский суд по правам человека в последние годы и установлено тенденцию к росту количества поданных заявлений. Учитывая положительный опыт ведущих стран мира по соблюдению и обеспечению презумпции невиновности и обеспечение доказанности вины, предложены практические пути реформирования деятельности органов уголовной юстиции с целью улучшения жизни граждан в соответствии с общепризнанными нормами международного права и повышения при этом важности основы презумпции невиновности и обеспечение доказанности вины.

Ключевые слова: презумпция невиновности и обеспечение доказанности вины, засада презумпции невиновности, обеспечение доказанности вины, принципы, права и свободы, доступ к правосудию, уголовное производство, меры обеспечения уголовного производства, следователи (розыскные) действия, судебное разбирательство, приговор, Европейский суд по прав человека, международные нормы, правовые решения, уголовная юстиция.

SUMMARY

Lyubavina V.P. The presumption of innocence and ensuring the proof of guilt as a basis for criminal proceedings. – *The manuscript.*

Thesis for a Candidate Degree in Law, specialty 12.00.09 – Criminal Procedure and Criminalistics; forensic examination; operational search activity. – University of the State Fiscal Service of Ukraine. – Irpin, 2018.

The dissertation is devoted to the scientific analysis and justification of the presumption of innocence and to ensure the proof of guilt at each stage of the criminal proceedings. The theoretical and methodological basis of the notion, content and essence of the presumption of innocence and ensuring of provenance are revealed, the procedure for its application in the practical activity of the judicial investigation bodies investigating and reviewing criminal proceedings is clarified, as well as practical ways of reforming the criminal justice of Ukraine within the limits of observance the rights and realization of the presumption of innocence and ensuring the proof of guilt taking into account international experience.

Key words: presumption of innocence and assurance of guilt, principle of presumption of innocence, providing proof of guilt, principles, rights and freedoms, access to justice, criminal proceedings, measures for ensuring criminal proceedings, investigations (prosecution), trial, judgment, European Court of Justice human rights, international norms, legal decisions, criminal justice.

Підписано до друку 27.06.2018. Формат 60×84/16.
Папір офсетний. Друк офсетний.
Друк. арк. 0,9. Тираж 100 прим.
Замов. № ____.

Видруковано в Університеті державної фіскальної служби України.
08205, Київської обл., м. Ірпінь, вул. Університетська, 31